

16.YY OSMANLI DÖNEMİNİ KONU ALAN DÖNEM FİLMLERİ ANLATISININ OLUŞTURULMASI SÜRECİNDE GÖRSEL KANIT SAĞLAYAN OSMANLI MİNYATÜR SANATININ SEMBOLİK ANLATIM DİLİNİN ÖZELLİKLERİ

İNCİ YAKUT
Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Sinema Anabilim Dalı
incyakut@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışma 16. yy Osmanlı dönemini konu alan dönem filmleri anlatısının oluşturulması sürecinde döneme özgü minyatür sanatının görsel kanıt sağlama işlevinden yararlanılabilmesi için minyatürlerin kendine özgü sembolik dilinin kurgulanış özelliklerinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır. 16. yy Osmanlı Sanatlarında bir çok üslubun geliştirildiği ileri düzey bir dönemi ifade ettiği için çalışmada bu yüzyılı ifade eden Osmanlı klasik dönemi ele alınmıştır. Çalışmada eleştirel lite-ratür değerlendirmesi ve görsel metin çözümlenmesi yapılmıştır. Osmanlı Dönemine ait minyatürlerde sembolik anlatım sözkonusu olup bu anlatımda toplumsal yaşantının bileşimini oluşturan öğeler olan mekan, zaman, kişi, nesne, olay ile bunların içinde olduğu sosyo- kültürel süreçlerin (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) stilize ve şematize edilmiş, adeta şablon hale getirilerek soyut hale dönüştürülmüş göstergesel görünüşleri yer almaktadır. Stilize ve şematize edilmiş bu görünüşler, görsel göstergeler yoluyla sembolik bir anlatım dilini oluşturmakta, toplumsal yaşantıyı meydana getiren öğelerin ve bunların içinde oluştukları süreçlerin vurgulayıcı ana özelliklerini temsil etmekte ve aynı zamanda bu öge ve süreçlerle ilgili bütüne, genel bakışa ve kavrayışa yönelik bilgi vermektedir. Böylece konunun gerçek hayattaki nesnel karşılığının anlaşılması sağlanabilmektedir. Osmanlı minyatürlerinin sembolik anlatım dilinin bu özelliği diğerlerinden daha realist-natüralist bilgi veren görsel kanıt sağlayan bir belge durumuna getirmektedir. 16. yy Osmanlı Dönemini konu alan dönem filmleri anlatısı için senaryo yazımı öncesi hazırlık aşamasında Osmanlı minyatürlerinden görsel kanıt olarak yararlanma gereksinimi, minyatürlerin sembolik anlatım dilinden döneme özgü toplum yaşantısı hakkında bilgi edinme zorunluluğu nedeniyle ortaya çıkmakta, bu da özellikle dönem filmleri anlatısının oluşturulabilmesi için minyatür okuryazarlığı anlayışının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 16. yy Osmanlı dönem filmi, anlatı, sembolik anlatım dili, görsel gösterge, minyatür.

THE QUALIFICATIONS OF SYMBOLIC NARRATION LANGUAGE AND OTTOMAN MINIATURE ART AS VISUAL EVIDENCE IN NARRATIVE PRODUCTION PROCESS OF SIXTEENTH CENTURY OTTOMAN PERIOD FILMS

ABSTRACT

This study aims to put forward qualifications of symbolic language structure of miniatures so that they could be benefited from as visual evidence features of ottoman miniature art in Narrative Production Process of Ottoman Period Films. This study has critical literature assessment and visual text analysis. There is symbolic narrative language made with visual signs in ottoman miniatures and this narrative has stylized, schematic formats as visual sign of time, space, event, figure, object and their socio-cultural processes representing social life. These stylized, schematic formats related to social reality on miniature give us general conception and the main features of social life. With the qualifications, Ottoman miniature has realist-naturalist features much more than the other West and East societies and is a document providing visual evidence. Benefitting from miniature in scenario writing phase for Ottoman period film narrative is necessary to learn social life from symbolic narration language. Therefore it is very important to develop miniature literacy to form the Ottoman film narrative.

Key Words: *Sixteenth century period film, narrative, symbolic narration language, visual sign, miniature.*

GİRİŞ

Bu çalışma 16. yy Osmanlı Dönemini konu alan dönem filmleri anlatısının oluşturulması sürecinde görsel kanıt sağlama işlevine sahip olan döneme özgü minyatür sanatının sembolik anlatım dilinin özelliklerini belirlemek için yapılmıştır. 16.yy Osmanlı sanatlarında bir çok üslubun geliştirildiği ileri düzey bir dönemi ifade ettiği için çalışmada bu yüzyılı ifade eden Osmanlı klasik dönemi ele alınmıştır. Çalışma ile minyatür sanatından görsel kanıt olarak yararlanılmasının gereği ortaya konarak bunun sağlanabilmesi için minyatürün görsel belge olmasında etkili olan kendine özgü sembolik dilinin kurgulanış özelliklerinin ortaya çıkarılmasının önemi ortaya konmuştur. Dönem Filmi anlatısının oluşturulmasında geçmiş çağlara yönelik olaylar, figürler, mekan, nesne, zaman ve bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçler (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) ile ilgili gerçek bilgiler ve dolayısıyla kanıtlar arama zorunluluğu, geçmişte meydana gelmiş gerçeğe dair bilgileri sağlayan yazılı ve görsel metinlere mümkün olduğunca ulaşılmasını gerektirmektedir. Geçmişten günümüze hem yazılı hem de görsel metinler çoğunlukla yetersiz ya da eksik bir şekilde de gelebilmektedir. Genelde görsel metinler arasında plastik sanatlar içinde yer alan resim sanatı alanında oluşturulmuş yapıtların anlatı yapısının, sinemanın anlatı yapısı ile pek-çok yerde buluşması ve uygunluk göstermesi nedeniyle sinema, resim sanatından oldukça yararlanmaktadır. Filmin konusu geçmiş çağları (antikçağ, ortaçağ, ortaçağ ve yeniçağ arası dönem-erken yeniçağ) ilgilendiren bir özelliğe sahipse, bu çağ ve dönemlere özgü gerçek bilgilere çoğunlukla bu çağları temsil eden bir resim türü olan minyatür sanatı yoluyla ulaşılması gerekli olmaktadır. 16.yy Osmanlı Dönem filminde gerçek bilgi minyatürün anlatı yapısı içinde ve anlatının dramatik ve biçimsel-teknik yönleri ile varolmaktadır. Ancak burada gerçek bilginin Osmanlı minyatür anlatısına hakim olan sembolik dilin kurgulanış biçimiyle ortaya konduğuna dikkat edilmesi gerekir. Bu çalışma, Osmanlı minyatüründen dönem filmleri anlatısının oluşturulması sürecinde görsel kanıt olarak yararlanılabilmesi için Osmanlı minyatürünün çağının diğer minyatürlerinden ayrılan sembolik anlatım dilinin nasıl okunması gerektiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışmada, eleştirel literatür değerlendirmesi ve görsel metin çözümlemesi yapılmıştır. Çalışma bu niteliğiyle betimsel bir araştırma özelliğine sahiptir. Çalışmanın ilk bölümünde 16.yy dönem filmleri anlatısının ve anlatı için görsel kanıt olarak kullanılan minyatür sanatının sembolik anlatım dili hakkında bilgi verilecek, sonraki bölümde ise osmanlı dönem filmleri anlatısının oluşturulmasında görsel kanıt sunan belge olarak minyatür sanatının sem-bolik dili ele alınacaktır.

16.YY DÖNEM FİMLERİ ANLATISININ VE ANLATI İÇİN GÖRSEL KANIT OLARAK YARARLANILAN MİNYATÜR SANATININ SEMBOLİK ANLATIM DİLİ

Ortaçağ ve ortaçağ ile yeniçağ arası (erken yeniçağ) toplum yaşantısını yansıtan filmleri, gerçekliğin tam anlamıyla yansı-tılması kaygısını duyan tarihsel ve belgesel filmler, gerçeklikten ilham alınmasıyla yapılan ve çağın toplumuna ait çeşitli dönemleri arasındaki sınırın görece olarak belirsizleşmesine de olanak tanıyan dönem filmleri ve gerçeklikten alınan birtakım belirgin olmayan paylarla ve aynı zamanda diğer çağ

toplumlarından alınan bazı kesinlik taşımayan kesitlerle imgesel olarak kurulan gerçeküstülük yönü ağır basan fan-tastik filmler olarak sınıflandırabiliriz. 16.yy Osmanlı dönemi yeniçağda anılan bir dönem olmakla birlikte ortaçağa özgü simgesel resim dilini kendine özgü kurallarıyla devam ettiren, erken rönesansın etki alanına girmeyen bir dönemdir. Bu nedenle minyatür sanatını temsil eden dönemlere baktığımızda, 16.yy ve öncesi dönemler (13. yy a kadar inen) Osmanlı minyatür sanatının görüldüğü dönemler olup bu dönemlerin minyatür dili bazı farklılık taşımasına rağmen batı ortaçağının minyatür diline yakın görünmektedir. Batı resmine baktığımızda ise 15.yy ve 16.yy da minyatür resminin değil, rönesans etkisiyle oluşan yeniçağ resminin temsil edildiği bir dönem olmaktadır. Batı resim tarihinde minyatür için 14.yy ortaçağı ve öncesine bakmak gerekecektir. Tüm bunlardan anlaşılıyor ki Osmanlı dönemi minyatürleri ile Batı Avrupa minyatürlerinin öne çıkan ivme kazanan devirlerini karşılaştırmak istediğimizde 16.yy ve öncesi Osmanlı minyatürleri (ve temsil ettiği Osmanlı toplum yaşantısını) ile 14.yy ve öncesi batı minyatürlerini (ve temsil ettiği batı toplum yaşantısını) biraraya getirmiş oluyoruz. 16.yy ve öncesi Osmanlı minyatürünün, 14.yy ve öncesi batı ortaçağının minyatür diline yakın bir resim dili oluşturduğuna dikkate aldığımızda, minyatür dilini güçlü bir şekilde temsil edildikleri dönemde doğru okuyabilmek ve bunun için karşılaştırmalı olarak inceleme-ler yapabilmek amacıyla Osmanlı yeniçağı ile batı ortaçağının minyatür dilini yanyana getire-rek değerlendirmeler yapmak doğru bir yaklaşım olacaktır.Bu bağlamda resmin içinde üretildiği toplumun izlerini taşıdığı düşüncesinden hareketle, minyatürün içinde üretildiği toplumların yapılarını karşılaştırmak istediğimizde ya da sadece minyatürle üretildiği toplum ilişkisini irdelemek istediğimizde de yine 16. yy ve öncesi Osmanlı minyatür sanatı dönemini ve 14. yy ve öncesi batı ortaçağının minyatür sanatı dönemini biraraya getirmek zorunluluğu doğmaktadır. 15. ve 16. yy Osmanlı dönemi toplumu, sanatın yanında toplumsal yaşantının tüm işleyişinde ve kurumlarında batıdaki oluşumların etkisine açık olmayan bir dönem olarak yeniçağ öncesine ait Osmanlı döneminin toplum kurallarının bazı yönleriyle korunarak devam ettiği toplum tipini temsil eder. Bilinmelidir ki bir çağın kapanıp başka bir çağa geçilmesi ile tüm toplumlar bu geçiş aşamasını aynı sürede, hızda ve nitelikte gerçekleştiremezler. Çünkü her toplumun kendi iç dinamikleri, kural ve değerleri, işleyişi ve kültürü bir takım farklılıklar taşımaktadır. Bu nedenle 16 yy Osmanlı toplumu, bir yeniçağ toplumu olmakla birlikte bünyesinde 15. yy ve 16. yy öncesi ortaçağ toplumlarının karakteristik bazı özelliklerini, kendi kuralları, değerleri ve yaşantı tarzı içinde sentezleyen, yeniçağ Avrupasının kendine özgü bazı kültürel ve toplumsal oluşumlarının tesirine kapalı duran, kendine özgü bir toplum ve sanat dilinin oluşturulduğu ve toplumsal, kültürel ve siyasal birçok alanda ileri düzey uygulamaların gerçekleştirildiği önemli bir dönemi oluşturur.

Tarihte belirli bir dönemi yansıtan veya o dönemde geçen kişi, nesne, mekan, zaman, olaydan ve bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçlerden (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) esinlenilerek oluşturulan dönem filmleri içinde özellikle ortaçağ ve ortaçağ ile yeniçağ arası toplumlarını ele alan filmler (Medieval film) tasarımlarında sembollerle birlikte işleyen görsel göstergelerin yoğun olarak kullanımı söz konusu olduğundan önemli bir yere sahiptir. Ortaçağın toplumsal katmanlaşmada katı hiyerarşi ifade eden

simgesel hayat düze-ninden ilham alınarak yapılan filmlerde, dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve baskın inanç sisteminin yönlendirmesiyle nesne, mekan, zaman, olay, kişi ile bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçlerin (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) toplumdaki konumlandırılışla-rında ve bunlara yönelik alınan tavırlarda görülen aşırı kuralcı ve verili şablonlara dayanan sembolik düşünce biçiminin varlığını filme yansıtmak belirli zorlukları da beraberinde getir-mektedir. Ortaçağ toplum yaşantısında toplumsal yapıyı meydana getiren kurum, grup, kültü-rel değer, hiyerarşi, rol ve statü ilişkileri gibi kurucu parçalar içinde oluşan zaman, mekan, figür, olay, nesne gibi öğelerin şekil / biçim özelliklerinin önem kazanıp biçimin içeriğe yöne-lik anlamı belirlemedeki rolünün öne çıkması, toplumu adeta görsel göstergelerin varlığı ve bileşiminden oluşan sembolik bir yapıya büründürmektedir. Ortaçağ toplum yaşantısında şekil / biçime ve dolayısıyla şablonlara önem veren ve buna göre nesne, mekan, zaman, olay ve kişileri ve bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçleri (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) toplumda belirli bir yere konumlandırın ve tanımlayan görsel göstergelerden oluşan sembolik bir dilin varlığı, beraberinde bu sembollerin örtük anlamlarını da getirmekte ve bu durum sembollerin toplumun farklı katman ve gruplarınca farklı bir şekilde algılanmasına, çok anlamlılığa yol açan değişebilir özelliğine ve kimi zaman da yanlış ya da eksik değeriendirilmelerine neden olabilecek bir ortama da olanak sağlayabilmektedir. Toplumda sembolik dilin oluşturulmasında sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler kadar bireysel yetiler de işlediğinden örtük anlamın değerlendirilmesinde farklılıklar görülebilmektedir.

Genel olarak ortaçağ ressamı göstergelerle çalışmakta ve bu göstergeler de ona alegorik ya da simgesel imgeler yaratma yolunda yardımcı olmaktadır. (Tükel 1997: 119-122) Bu göstergeler ve simgeler ise oluşturulduğu toplum ve kültürde bir anlam ve değer kazan-maktadır. Ortaçağ toplum yaşantısında toplumsal hayatın tüm alanlarında ortaya çıkan katı hi-yerarşik yapılanma içinde varolan gösterge ve sembollere konu olan figür, nesne, mekan, za-man ve belirli olaylar ile bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçlerin (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) konumlandırılış biçimlerinin o dönemin sanat yapıtlarında da resmin diline uygun bir şekilde yansımaları bulduğunu görmekteyiz. Bir ortaçağ toplumunda öne çıkan önemli bir figür, nesne, mekan, zaman, belirli bir olay ile bunların içinde olduğu sosyo-kül-türel süreçlerin ortaçağ minyatür resmindeki resim düzlemi üzerinde de bu hiyerarşiyi yan-sıtabilmesi ve bunu gösterebilmek için de perspektif, gölge-ışık ve yerel renk gibi unsurların ortadan kaldırılması yoluyla figür, nesne, mekan, zaman, olay ile sosyo-kültürel süreçlerin buna uygun bir şekilde şematize edilerek ve boyutlandırılarak ön plana çıkarılıp betimleme-lerinin yapılması, resmin yapıldığı dönemle olan ilişkisini ortaya koyan özelliklerdir. Ortaçağ sanatçısı, yapıtını meydana getirdiği toplumun koşullarından etkilenen bir birey olarak, o top-luma ait gösterge ve sembollerini bilinçli ya da farkında olmayarak, o toplumun tüm kurumla-rına hakim yaygın anlayışa çoğunlukla ters düşmeden ve toplumsal yaşantının sunduğu sınırlar içinde kalarak birey olarak sahip olduğu değer, inanç, bilgi ve yeteneğe göre algılayıp an-lamlandırarak kurgular ve yapıtına geçirir. Gösterge ve sembollere konu olan figür, nesne, mekan, zaman, belirli olaylar ile soso-kültürel süreçlerin şematize edilmiş stilize ve kalıpcı anlatımı, örtük anlamı besler ve bu şekilde oluşturulan yapıt, doğada karşılığını

bulan natü-ralist yapıt değil karşılığını zihinde oluşturulmuş simgeler dizisinde bulan kurmaca bir yapıt olur. Kaynaklarını toplumsal ve fiziki gerçeklikten almasına rağmen zihinde kavramlar yoluyla stilize edilip meydana getirilen bir sanattır ortaçağ resmi.

Ortaçağ yapıtlarında simgesel anlatının örtük anlamı önceleyen bir dili ortaya koyması, ilgili sembol ve göstergelerin anlamının çözümlenirken o sembol ve göstergelerin içinde yer alıp üretildiği toplumun sosyal, kültürel, siyasal pek çok unsurunun da dikkate alı-narak anlam değerlendirmelerinin buna göre yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunlulu-ğun aynı zamanda görecelilik kavramını da beraberinde getirdiğinin, yani, aynı sembol ve göstergelere bir toplum içinde farklı yer ve zamanlarda ayrı anlam yüklenebildiğinin ya da yine aynı sembol ve göstergelerin aynı zaman diliminde farklı toplumlar arasında ayrı anlam kazanabildiğinin bilinmesi gerekmektedir. Aynı zamanda kimi zaman sembollerin aynı yer ve zaman diliminde tekil bir anlama sahip olmayıp çok anlamlı bir yapıya sahip olması da söz konusu olabilmektedir. Resim düzleminde sembollerin ve dolayısıyla örtük anlamın doğru olarak yorumlanıp değerlendirilebilmesi için anlam çözümlerinin çok yönlü olarak disiplinlerarası bir anlayışla yapılması gerekli olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Panofsky 'ın öne sürdüğü ikonolojik anlam çözümlenmesi tekniği yaygın olarak kullanılan önemli tekniklerden biri olarak görülmektedir. (Panofsky 2012: 27-38) Bu teknikte anlam çözümlenmesine önce-likle bir sanat yapıtında sembol konusu olan nesne, mekan, zaman, figür ve olaylar ile sosyo-kültürel süreçlerin biçimsel yönünün ve dolayısıyla bu biçimsel yönü ifade eden sanatsal mo-tifler ve motiflerin kompozisyonlarının saptanması ile başlanır. Sonra sırasıyla bu sanatsal motifler ve motiflerin pozisyonları ile bağlantılı kavramlara ulaşma yoluyla imge, öykü ve alegorilerin ortaya çıkarılması aşaması ve sonunda da yapıtın meydana getirildiği tarihsel sü-reçte bu imge, öykü ve alegorilerin anlamının sanatçının bilinçsizce yapıtına geçirdiği bir ulu-sun, dönemin, sınıfın, dinsel veya felsefi düşüncenin temel tutumunu ortaya koyan esas ilkele-rin saptanması yoluyla belirlenmesi aşaması meydana gelir ve böylece sembollerin içeriği hakkında anlamlandırma tamamlanır. Burada sembolün içsel anlam ve içeriğine ulaşmak için o sembolü değişen tarihsel koşullar içinde ele alıp sembolün konusu olan kişi, olay, nesne, mekan, zaman ile sosyo-kültürel süreçlerin tarihsel, değer, inanç, felsefi yönleriyle değer-lendirilmesi önem taşır.

Ortaçağ toplumlarında belli bir durum karşısında, belli bir yer ve zamanda belli kişilerce bir anlama sahip olabilen sembollerini dönem filmi diline çevirip sinematografik olarak anlatabilmek için öncelikle toplumsal yaşamda işlev gören sembollerin anlam ve işlevlerinin doğru bir şekilde yorumlanması ve değerlendirilmesi, daha sonra film dilinde bu sembollerin sinematografik yapıyla yeniden oluşturularak dramatik anlatıma kazandırılması önem taşımaktadır.

Dönem filmlerindeki dramatik anlatımda belirli bir ortaçağ toplumundan esinlenilerek alınmış figür, nesne, mekan, zaman, olaylar ile sosyo-kültürel süreçler sembolik anlama sahip olup görsel göstergelerden oluşan bir kompozisyonla olay örgüsü içinde betim-lenerek öyküleştirebilir. Buna göre dönem filmi anlatısında içeriği oluşturan mekan, karakter, zaman, olay örgüsü mesaj ve tarihi arka plandan meydana gelen dramatik yapıyı oluşturan temel elemanların, anlatının biçimsel-teknik yönünü oluşturan renk,

kompozisyon, ışık-gölge, çekim açıları, kamera hareketleri gibi teknik elemanlardan meydana gelen sinematografik yapıyla etkileşimi sonucu ifade edilmesi mümkün olur.

Ortaçağ dönem filmleri senaryosu hazırlanırken öykünün oluşumunda yer alacak ana unsurların, yani, dramatik yapıyı oluşturan temel elemanların ve bu elemanlara ait sembolik değerlerin doğru bir şekilde oluşturulabilmesi için öykünün geçtiği dönemin yaşan-tısına dair bilgileri edinmek gerekir. Dramatik yapıyı oluşturan figür, nesne, mekan, zaman , olay ile bunların içinde olduğu sosyo-kültürel ve tarihsel arka planın seçiminde ve sembolik değerlerinin saptanmasında o dönemin toplumuna ait bilgileri veren günümüze kadar ulaşmış yazılı ve görsel belgelerin, arşiv araştırmalarının yapılması zaman alıcı olan çok önemli çalışmalarlardır. Yazılı belgeler o döneme ait tarihsel olayları ve toplum yaşantısını kayıt altına alan resmi metinler, edebi metinler (şiir, des-tan v.s.), mektuplar, anı metinleri v.s. olup görsel belgeler ise genellikle döneme hakim olan görsel sanatları (minyatür , gravür v.s.) ifade etmektedir. Ayrıca o dönemden günümüze kalan ve müzelerde sergilenen tüm üç boyutlu ürünler de (giysi, araç-gereç, mekan v.s.) belge niteliğini taşıyan unsurlardır. Yukarıda sıralanan tüm bu belgeler bir dönem filmi senaryo hazırlığındaki araştırma sürecinin birincil kaynaklarını oluşturmakta ve bu belgeler üzerinde araştırmacıların yaptıkları yorumlar ve derleme yayınlar da araştırmanın ikincil kaynaklarını meydana getirmektedir.

Ortaçağ dönem filmi anlatısının yansıttığı döneme özgü toplum yaşantısının karakteristik sembolik özelliğini belirleyip ortaya koymada minyatür sanatı yoğun görsel göstergelerden oluşan sembolik anlatımı nedeniyle yararlanılabilecek en önemli görsel kanıt niteliğindeki belgeler arasında yer almaktadır. Ancak minyatürde sembolik dilin kullanımının getirdiği kısıtlar (örtük anlam, dışsal gerçek uyumsuzluğu v.s.), dönemin minyatürlerine bakılarak toplumsal veya fiziki-coğrafi gerçeklik hakkında yorum yapılırken hemen kesin bir yargıya varılmaması gerektiğini ve mümkünse minyatürlerin yapıldığı dönemin toplumsal ve kültürel özelliklerinin ve fiziki-coğrafi yönlerinin bilinebilmesi için döneme ait ulaşılabilen diğer yazılı ve görsel kaynaklara da başvurularak elde edilen bilgiler ışığında minyatürlerin buna göre okunmasının daha sağlıklı değerlendirmelere olanak sağlayacağını ortaya koymaktadır. Yine de ortaçağ ve diğer geriye dönük zaman dilimlerinde meydana gelen birçok olay, figür, mekan, nesne, zamanı ile sosyo-kültürel süreçleri açıklayan ve bunlar hakkında aydınlatıcı bilgiler veren yazılı ve /veya görsel nitelikte kanıtların günümüze ulaşmadığı ya da ulaşsa da yeterli olmadığı durumlarda minyatürler, geçmişe dönük tek bilgi sağlayan belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

16. YY. OSMANLI DÖNEM FİMLERİ ANLATISININ OLUŞTURULMASINDA GÖRSEL KANIT SUNAN BELGE OLARAK MİNYATÜR SANATININ SEMBOLİK DİLİ

Ortaçağ sanat anlayışında konuları stilize ederek soyut bir şekilde ele alma tavrı, özellikle semboller ve göstergelerle çalışmayı ve açık anlam yerine örtük anlamlar oluşturmayı gerekli kılmıştır. Ortaçağa ait resim anlayışını ifade eden minyatür sanatında üretilen yapıtları ister batı isterse doğu kültürüne ait olsun genelde tabiata öykünmekten kaçınan natüra-list olmayan bir anlayışla oluşturulan, doğayı, bireyleri ve olayları stilize ederek

soyut bir biçimde betimlemeye çalışan bir bakış açısının ürünleri olarak ele alabiliriz. Batı minyatürlerin-de dinsel olgular daha çok simgesel yoldan verilip ayrıntılı bir simge ve alegori dili yaratılmıştır. (Tükel ve Arsal 2014: 15). Bu durum ortaçağa ait batı sanatı dışındaki doğu sanatların-da da gözlenmekte, simgelere dayalı şematize edilmiş anlatımlar yapıtın bütününe hakim ol-maktadır. Tüm bu anlayış benzerliklerine rağmen ortaçağdaki batı ve doğu toplumlarının toplumsal-kültürel, ekonomik ve inanç sistemlerinin özelliklerine ve bunlardaki değişimlere ko-şut olarak minyatür sanatında natüralizme yönelik bazı yaklaşım ve algılayış farklılıklarının yer aldığı, yapıtlarda işlenen konu ve temalarda farklılıklar meydana geldiği ve buna göre resmin sembolik anlatım düzleminde de farklılıkların oluştuğunu görebilmekteyiz. Ortaçağda-ki batı minyatür sahnelerinde çoğunlukla din (hristiyanlık), mitoloji ve önemli tarihsel olaylar (savaş v.s.) işlenirken diğer taraftan 16.yy a ait Osmanlı Dönemindeki minyatür sahnelerinde ise 13.yy' dan itibaren din (islam), mitoloji, önemli tarihsel sahnelerin (savaş, sefer konakla-maları v.s.) yanısıra toplumda ve özellikle saray içinde ve çevresinde yaşanan (padişahın tahta çıkışı, padişaha yapılan ziyaretler, padişah çocuklarının sünnet ve evlilik düğünleri, di- van toplantıları, av gezilehri, harem yaşantısı gibi) olayların da adeta belgesi niteliğinde be- timlemeleri yapılmıştır. 16.yy Osmanlı Dönemine ait resim sanatının kurgusal sembolik düzeni var-lığını görece olarak yenilenecek de olsa 19.yy a kadar devam ettirmiştir. Batı ortaçağ resim sa- natında ise erken ortaçağ döneminden 13.yy sonuna kadar hakim olan anlayış dini konuların stilize edilip dekoratif amaçlı süslemelerle betimlenmesi olmuştur. Bu tarihten sonra ise yavaş yavaş sembolik anlatımın dönüşüp değişmesiyle bu anlatımdan uzaklaşmaya başlanmış, 12. yy ve 13 yy. da başlayan toplumsal ve ekonomik gelişmelere koşut olarak 14 yy da dini konu- larla bağlantılı da olsa günlük yaşantıya dair konuların ve bu konuların kutsalla karışık dün-ye- vi görünümelerini yansıtan doğada görüldüğü gibi ele alınması düşüncesiyle yapılan resim-lerin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. (Beksaç, 2012: 95-105, 116) Böylece batıda bu yüzyıllarda resimde simgesel düzenin kurulması yoluyla oluşturulan dekoratif amaçlı yapıtlar yerine gerçekliği doğadan olduğu gibi alma yoluyla oluşturulan görece olarak daha natüralist anlayışa sahip yapıtlar üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemdeki batı toplumlarında dinle ilgili bazı konuların zamanla sorgulanabilir olmaya başlamasıyla birlikte tanrının yarattıklarının do-ğada görüldüğü gibi resme yansıtılmasının dine olan bağlılığı olumsuz etkilemeyeceği dü- şüncesinin zamanla topluma hakim olması natüralist anlayışın hızla gelişmesine zemin hazır- lamıştır. Özellikle 14.yy geç ortaçağ toplum yaşantısındaki değişimler rönesansı hazırlayıcı etkenler olarak da görülmektedir. 15.yy dan itibaren başlayan rönesansa dair ilk oluşumlarla birlikte dini konuların dışına çıkılarak fiziki-coğrafi çevre ile toplumsal- kültürel çevreyle il-gili konu ve temaların perspektif, ışık-gölge ve rengin natüralist anlayış içinde kullanımıyla resme aktarılması sözkonusu olmuştur.

Özellikle 16.yy Osmanlı dönemine ait minyatürleri , diğer batı ve doğu top- lumlarına ait minyatürlerinden ayıran en önemli vurgulayıcı özellikleri, stilize edilmiş bir biçimde betimlenseler de toplumsal yaşama dair olaylar hakkında bilgi vermeleri ve olaylara dair adeta bir görsel belge ve kanıt oluşturmalarıdır. Diğer taraftan bu toplumsal olayların şematize edilmiş mekan, nesne, zaman, figür, olay ile sosyo-kültürel süreçlerin na-türalist

olmayan bir tavır içinde betimlendiğinin ve aynı zamanda din ve mitolojinin etkisi altında kalınarak imgesel olarak kurgulandığının unutulmaması gerekir.

Belge niteliğinde bir değere sahip olan 16.yy Osmanlı Minyatürleri anlatısında gerçeğe dair bilgi ve beraberinde gelen estetik değer, kurgusal bakışın bu öğeleri örgütlemesi ile oluşmaktadır. 16.yy Osmanlı minyatüründe gündelik yaşamı belgeleyen bir tür natüralizmin ve realizmin ön plana çıktığını ve buna göre gündelik olguların adeta irdelendiğini, saray yaşan-tısı ve savaşların yanısıra toplumsal ve ekonomik yaşamın ayrıntılarını içeren tasvirlerin ortaya konduğunu görmekteyiz. Osmanlı minyatürleri sözkonusu özellikleriyle dini temaların egemen olduğu Ortaçağ batı minyatür sanatından ve sonraki çağlara özgü dış dünyanın nesnel görünümünü ele alan natüralizm-realizm yaklaşımı ile beslenen batı belgencilik anlayışla-rından farklılıklar göstermektedir. Osmanlı minyatürü aynı zamanda çağının diğer doğu ve islam minyatürlerinden yaşamın lirik duygusallığını dekoratif nitelikte ince bir süslemecilik anlayışı ile işlemek yerine sert ve yalın şematizmin öngörüldüğü bir realite kavrayışını ortaya koymakla da ayrılmaktadır. (Tansuğ, 1997: 36) Belge niteliğini taşıyan Osmanlı minyatürle-rinde yer alan nesne, mekan, figür, zaman ve olay ile sosyo-kültürel süreçleri simgeleyen öge-ler /yapılar konumları ve diğer yapılarla olan ilişkileri itibariyle dış dünyadaki durumu olduğu gibi temsil etmeyip, resim düzleminde buldukları yere genel imgeye olan katkıları nede-niyle yerleştirilmişlerdir.

Osmanlı minyatür sanatında resimde bulunan öge/yapıların dekoratif nitelikte ince bir süslemecilik yerine stilize edilmiş şematik bir simgeleştirme ile betimlemelerin yapılmasına örnek olarak sefere çıkan Kanını Sultan Süleymanın seferinden önce Edirne dışında bir avlanma etkinliği içinde bulunduğunu tasvir eden 16.yy a ait bir minyatür örnek olarak gösterilebilir. (fig.1) Burada Sultan Süleymanın görsel hiyerarşi içinde öne çıkan konumlan-dırılışı ve atın üzerindeki duruşu ile seferle ilgili kendine güvenini ifade eden görünümü, se-fere katılanların hazırlıklarını tamamladıklarını bildiren duruşları ve av hayvanlarının ve do-ğanın betimlenişi şematize edilerek simgeleştirilmiştir.

16.yy Osmanlı döneminde önemli eserler ortaya koyan Matrakçı Nasuh un Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han adlı eserinde betimlemeye çalıştığı öğelerin genel imgesini vermeye çalıştığı ve bunu yaparken de, kendi belirlediği ve aynı zamanda toplumsal anlamaya dayalı göstergelerle gerek doğal gerekse kültürel düzlemde bulunan öğeleri kurgu-sal bir mantıkla betimlediği görülmektedir. (Tükel, 2006: 569-570) Eserinde yer alan tüm minyatürlerde olduğu gibi 16.yy. İstanbul Galata semtini betimlediği minyatüründe de Mat-rakçı Nasuh semtin önemli simgesel yapılarının vurgulayıcı ana özelliklerini kendi imge dün-yasında kurgulayarak tasvir etmiş (Fig.2), diğer yapıların bu simgesel yapıları kapatmamasını sağlamak için yapılarda dışsal gerçeklik alanında olmayan düzenlemeler yapmış semtin kuş-bakışı genel planını vermiştir. Bu eser hem 16.yy Osmanlı Sanatı anlayışını temsil etmesi hem de kent planlamacılığı hakkında alanında ilk önemli çalışmayı oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Osmanlı minyatür sanatında diğer önemli bir tür olarak ele aldığımız surnameler ise genelde şehzadelerin sünnet düğünleri ve evlilik düğünleri sırasındaki şenlikleri betimleyen elyazmalarının içinde yer alan tasvirler olarak karşımıza çıkmakta ve dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi yapısını ve sanat anlayışını ifade eden simgesel örnekleri (saray teşkilatının yapısı, esnafların çalışma tarzları ve meslek grupları, eğlence biçimleri, oyunlar, gele-nekler, savaş, kıyafetler, kullanılan araç-gereçler, mekanlar, sanatsal etkinlikler, diğer devlet-lerle ilişkiler v.s.) ortaya koyarak adeta bir görsel kanıt oluşturmaktadır. Surname kompo-zisyonlarında bu simgesel örnekler dönemin hakim anlayışına uyumlu olarak nesne, mekan, figür, zaman, olay ile sosyo-kültürel süreçleri simgeleyen öğeler/yapıların yerleri diğer öğe /yapılarla olan ilişkileri itibariyle dış dünyadaki durumu nesnel olarak olduğu gibi temsil et-memekte, resim düzlemin-deki buldukları yere, genel imgeye olan katkıları nedeniyle ana görünüşleriyle yerleştiril-mektedir. III.Murat'ın 1582 yılında şehzadesi III.Mehmet için yap-tırdığı sünnet düğününü anlatan içinde metin ve tasvirlerin yer aldığı surmane olan Surname-i Humayun adlı elyazma-sı eserde 16.yy a ait osmanlı saray teşkilatı yapısı ile osmanlı döne-minin saray içi ve dışında-ki sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıları betimlenmiştir. Sözkö-nusu surnamede padişahın önünden geçen Mimar sinan'ın eserini taşıyan bir grubun tasvirinde (fig.3) yer alan tüm öğeler /yapılar boyutları, renkleri, desenleri, plandaki hakim görsel hiye-rarşi anlayışı içinde konumlandırılmaları v.s. itibariyle dış dünya gerçekliğinden ziyade genel imgeye olan katkılarıyla belge özelliğini korurlar.

Yine aynı şekilde Surname-i Hümayun da mimar ve mühendislerin yürüyüşünü betimleyen tasvirde (fig.4) gerek saray teşkilatı üyelerinin gerekse sahnedeki yürüyüş yapanların ve onları seyredenlerin resim düzlemindeki boyut, renk, desen, konumlandırılışlarının stilize edilerek vurgulayıcı ana özelliklerinin genel imgeye ters düşmeyen bir şekilde verildiği görülmektedir.

Minyatürde gerektiğinde her sahne farklı düzlem alanlarına bölünerek birden fazla olay ya da konu işlenebilmekte olup, aynı zamanda aynı sayfada farklı uzamların aynı düz-lemde bir eşzamanlık içinde verilmesi de uzamın zaman içindeki sürekliliğini, değişmez-liğini ve zamanın uzam üstündeki egemenliğini ortaya koyan bir durumdur. (Kahraman, 2005: 54) Ayrıca minyatür resim düzleminde bir olaya katılan tüm birimleri/katmanları biraraya getirerek bütüncü bir anlayışla betimlemek sözkonusudur.(Fig.5) 18.yy da Sultan III.Ahmet in dört şehzadesinin sünnet düğününü anlatan surname isimli elyazması eserin tasvirlerini yapan Levni, şenlikte yapılan Haliçteki gece gösterilerini betimlediği minyatüründe, gösteriyi farklı yerden izleyen bireyleri biraraya getirerek ve dönemin görsel hiyerarşi özelliğine uygun ola-rak başta Sultan olmak üzere yukarıdan aşağıya doğru konumlandırmış ve öğe/yapıların renk, boyut v.s. özelliklerini genel imgeye uygun olarak kurgulayarak betimlemiştir.

Osmanlı dönemi sanat anlayışında doğada görülenlerin (hayvan, bitki v.s.) stilize edilmiş, hemen hemen doğadan uzaklaşmış motiflere çevrilmesi sözkonusu olmuş ve adeta nesnelere soyut biçimleri elde edilmiştir. (Turani 2012:326). Biçim değiştirmiş doğa öğeleri Osmanlı Dönemi süs motiflerini ifade etmektedir. Bu motifler ve motiflerden

oluşan kompo-zisyonlar yine döneme özgü bir sembolik anlatıma ve değere sahip olan düzenlemeleri mey-dana getirirler.

SONUÇ

Bu çalışma 16.yy. Osmanlı Dönemini konu alan dönem filmleri anlatısının oluşturulması sürecinde döneme özgü minyatür sanatının görsel kanıt sağlama işlevinden yararlanılabilmesi için minyatürlerin kendine özgü sembolik dilinin kurgulanış özelliklerinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır. Bu özellikler Osmanlı Minyatürlerinin görsel belge olmasında etkili olan öğeler olarak görülmektedir. Çalışmada eleştirel literatür değerlendir-mesi ve görsel metin çözümlemesi yapılmıştır.

Osmanlı dönemini yansıtan filmlerin anlatılarının oluşturulması sürecinde yapım öncesi hazırlık aşamasında (senaryo yazımı için ön hazırlıklar) tarihe dönük arşivsel araştırmalar yapılması oldukça önem taşımaktadır. Bu araştırmalarda amaç, döneme özgü top-lum yaşantısı hakkında, yani, bu yaşantının bileşimini oluşturan mekan, zaman, kişi, nesne, olay gibi öğeler ile bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçler (kurum, grup, rol-statü, değer, v.s.) hakkında gerçek bilgilere mümkün olduğunca ulaşma kaygısıdır. Bu bilgilere ulaşmada görsel belge olarak rol oynayan araçlardan biri de minyatürlerdir. Osmanlı Dönemi-ne ait minyatürlerde sembolik anlatım sözkonusu olup bu anlatımda toplumsal yaşantının bileşimini oluşturan öğelerin ve bunların içinde olduğu sosyal ve kültürel süreçlerin stilize ve şematize edilmiş, adeta şablon hale getirilerek soyut hale dönüştürülmüş göstergesel görü-nümleri yer almaktadır. Stilize ve şematize edilmiş bu görünümler, görsel göstergeler yoluyla sembolik bir anlatım dilini oluşturmakta, toplumsal yaşantıyı meydana getiren öğelerin ve bunların içinde oluştukları süreçlerin vurgulayıcı ana özelliklerini temsil etmekte, bütünü genel bakışını ve kavrayışını sunmaktadır. Osmanlı minyatürlerinin sembolik anlatım dilinin toplum yaşantısına dair vurgulayıcı ana özellikleri ve genel kavrayışı ortaya koymaya çalış-ması, onu estetik ve kurgunun yoğun yanıl-samacı etkisinden görece olarak uzaklaştırmakta ve daha realist-natüralist bilgi veren görsel kanıt sağlayan bir belge durumuna getirmektedir.

Görsel kanıt özelliğine sahip olarak görülen Osmanlı dönemine ait minyatürlerin sembolik anlatım dilinin doğru olarak okunması / çözümlenmesi minyatür okuryazarlığı bilgi ve becerisini gerektiren bir durumdur. Minyatürde görsel göstergeler biçiminde görülen sem-bollerin toplum yaşantısında temsil ettiği konuların (mekan, zaman, kişi, nesne, olay gibi öğe-ler ile bunların içinde olduğu sosyo-kültürel süreçler) vurgulayıcı ana özelliklerini ve bu ko-nuların bütüne yönelik olan genel kavrayışlarını doğru olarak belirleyebilmek önem taşı-yan bir konudur. Minyatür-den toplum yaşantısında temsil edilen tüm bu konuların öne çıkan ayrıntılarının ve konunun bütününe yönelik genel eğilimlerin/anlayışların belirlenebilmesi, konunun gerçek hayattaki karşılığının anlaşılmasına ve dolayısıyla konunun vurgulayıcı, öne çıkan ve nesnel kavrayışlarına sahip olunmasına olanak tanıyacaktır. Minyatür üzerinde doğru bir değerlendirmeyi yapabilme, gerektiğinde kanıt sağlama özelliğine sahip olan diğer ulaşı-labilir yazılı (döneme özgü edebi ve resmi metinler v.s.) ve görsel (gravür v.s.) belgelere de başvurulabilmeyi gerekli kılabilmektedir. Ancak özellikle ortaçağ toplum yaşantısı ile il-gili çoğu konuda minyatür

tek bilgi sağlayan belge olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bir sanat yapıtından belgesel kanıt olarak yararlanmak için öncelikle o yapıtı oluşturan anlayışın kendine özgü niteliklerinin ne olduğunun ve o yapıtın hangi anlayış içinde oluşturulduğunun doğru belirlenmesi gerekir. Osmanlı minyatürü de kendine özgü bir kurgulanış biçimine sahip sanat alanıdır. 16.yy. Osmanlı Dönemini konu alan dönem filmleri anlatısının oluşturulması sürecinde, yani senaryo yazımı öncesi hazırlık aşamasında Osmanlı minyatürlerinden görsel kanıt olarak yararlanma gereksinimi, minyatürlerin sembolik anlatım dilinden döneme özgü toplum yaşantısı hakkında bilgi edinme zorunluluğu nedeniyle ortaya çıkmakta, bu da özel-likle dönem filmleri anlatısının oluşturulabilmesi için bir sanat ya da resim okuryazarlığının alt dalı olarak minyatür okur-yazarlığı anlayışının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Beksaç, Engin.2012. *Ortaçağ Avrupasında Resim Sanatı*, Edirne: Paradigma Kitabevi Yayınları.
- Kahraman, Hasan. 2005. *Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Öteleri*, İstanbul: Agorakitaplığı.
- Panofsky, Erwin. 2012. *İkonoloji Araştırmaları-Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tansuğ, Sezer. 1997. *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turani, Aydın. 2012. *Dünya Sanat Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tükel, Uşun. 1997. "Natüralist-olmayan Betimleme Kiplerine İlişkin Gösterim Üzerine", *Sanatın Ortaçağı-Türk, Bizans ve Batı Sanatı üzerine Yazılar*, haz. Engin Akyürek, 119-122.
- Tükel, Uşun. 2006. "Beyan-ı Menazil'in Resim Dili: Çözümleme ve Yorum" *Sosyoloji ve Coğrafya - Sosyoloji Yıllığı*, 15: 563-571
- Tükel, Uşkun ve Serap, Y. Arsal. 2014. *Sözden İmgeye-Batı Sanatında İkonografi*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

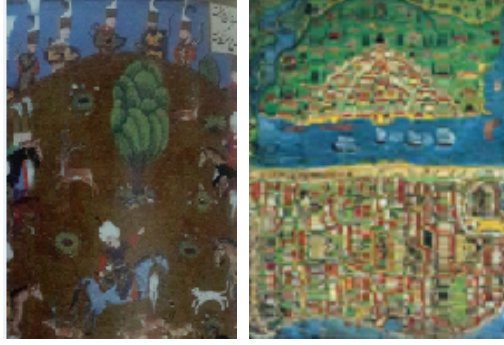

Fig.1 Avlanma etkinliğinde olan Kanuni Sultan Süleyman. Atıl, Esin.1986.*Süleymannâme-The Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, Washington: National Gallery of Art.

Fig.2 İstanbul'un Galata Semti.Arıs, Hakkı ve Demirkol, Mehmet-Mönch Kültürel Yapımlar-.2001. Naşühü's-Silahi (Matrakçı)-*Beyan-ı Menazil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han ve Tarihi-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad ve Tarih-i Sultan Bayezid*, Ankara: Mydonose.

Fig.3 Surname-i Hümayun da Mimar Sinan'ın temsili olarak eserini taşıyan grup. Atasoy, Nurhan. 1997. *Surname-i Humayun*, İstanbul: Koçbank.

Fig.4 Surname-i Hümayun da Yürüyüş Yapan Mimar ve Mühendislerin Tasviri. Atasoy, Nurhan.1997. *Surname-i Humayun*, İstanbul: Koçbank.

Fig.5 Surname-i Vehbi'de Haliçte Gece Gösterisi Tasviri Atıl, Esin.1999. *Levni ve Surname*, İstanbul: Koçbank.